

ALBERT CAMUS (1913-1960)

Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN*

Deneme, roman, öykü, tiyatro yazarı, 1957'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmış Fransız sanatçı-filozofudur. 7 Kasım 1913 yılında fakir bir ziraat işçisinin oğlu olarak dünyaya gelen Camus, 4 Ocak 1960'ta, bir trafik kazası sonucu ölmüştür. Camus, baba tarafından Fransız, anne tarafından İspanyol bir ailenin Cezayir'de dünyaya gelen bir çocuğudur. Baba Lucien Camus, 1914'te öldükten sonra Camus ailesi, fakir bir hayat sürmek zorunda kalır. Kendi imkanlarıyla eğitimine devam etme şansı olmayan Camus, 1918-1923 yılları arasında öğretmeni olan Louis Germain sayesinde elde ettiği bir burs ile 1923-1930 yılları arasında eğitimine devam eder. Yaz tatillerinde çalışıp aile bütçesine katkıda bulunmak zorunda kalan, henüz bir yaşını doldurmadan babasını kaybettiği için baba sevgisinden mahrum olan Camus'nün hayatındaki olumsuzluklarla birlikte, çağının ekonomik, siyasi ve askeri olayları onun geliştirdiği saçma dünya görüşü ve başkaldırma ahlakı üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur.

1934 yılında komünist partiye katılan ve Müslümanlar arasında propaganda faaliyetleriyle ilgilenen Camus, komünistler, Araplara rağmen kendi politikalarını oluşturmaya başladıkları için bir yıl sonra komünist partiden ayrılmıştır. Ancak Onun bu partiden kesin olarak kopuşu, 1937 yılına rastlar. Çünkü O, 1936'da Cezayirde'ki komünist partinin denetiminde olan Maison de la Culture'ün başına geçmiştir. Bir komünist olmaktan çok sosyalist olarak kalan Camus, Başkaldıran İnsan'da, Sovyet Devriminin sonuçlarını eleştirmiş, Les Temps Modernes'de, Sartre ile giriştiği kalem mücadelesi sonucunda, Sartre ile dostlukları da komünizmi eleştirmesi nedeniyle bozulmuştur.

Camus'nün eserleri hakkında yapılacak olan değerlendirme, onun eserlerinin tezli ve felsefi bir sorunu ele alan eserler olduğunu gösterecektir. Romanlarında ele aldığı felsefi konuları, Sisifos Efsanesi ve Başkaldıran İnsan adlı felsefi denemelerinde temellendirmeye çalışmıştır. Bir eşleştirme yapmak gerekirse, Sisifos Efsanesi saçma dünya görüşünü ve intihar sorununu ele alır ve Yabancı'yı açıklar; Başkaldıran İnsan ise adam öldürme sorunuyla birlikte saçma dünya görüşü karşısında takınılacak başkaldırma ahlakını ortaya koyar ve Veba'nın açıklanması mahiyetindedir.

Bütün Fransız varoluşçu filozoflarında olduğu gibi Camus'de de, edebiyat ile felsefenin uyumlu bir biçimde birleştiği ve somut insan durumunun soyut, kuru ve kavramsal bir dilden çok, edebiyatın somut ve doğrudan betimleyici diliyle dile getirildiği söylenebilir. Çünkü Camus için önemli olan insan hayatı ve varoluşudur. Metafizik sorunlar ikinci dereceden sorunlar ya da bütünüyle önemsiz şeylerdir. Onun ilk eseri, Ters ve Yüzü (L'Envers et L'Endroit) başlığını taşır ve kendi ifadesiyle bu eser, düşüncelerinin temelini, belki de özünü oluşturur. "Bu kitaptan beri çok yürüdüysen de o kadar ilerlemedim. Çoğu zaman, ilerliyorum derken geriliyordum. Ama sonunda kusurlarım, bilgisizliklerim ve bağlılıklarım beni hep Ters ve Yüzü ile açmaya başladığım ve sonradan bütün yazdıklarım izleri görülen yola, üzerinde, örneğin kimi Cezayir akşamları hep aynı sarhoşlukla yürüdüğüm bu eski yola getirdi." Bu eser, dünyanın iki yüzüne, gençlik-ihthiyarlık, derin anlam-basitlik, mutluluk-mutsuzluk, hayat-ölüm, tabiat-tarih, evet-hayır gibi ikiliklere işaret eder. Ters ve Yüzü ile birlikte Camus'nün fikirlerinin kavramsal çerçevesi ve üzerinde durduğu temel konular ortaya çıkar: Akdeniz aşkı, saçma bir dünya karşısında birlik aşkı, hayat ile ölüm arasındaki diyalektik ilişki ve bu ilişkinin sonucu olan yaşama aşkı. Olumsuz başkaldırı örneğini dile

^p Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

getiren Caligula adlı oyun, Tersine ve Yüzü'nden bir yıl sonra, 1938'de yayımlanır. Caligula, Krilov'un tersine, başkalarını öldürerek kendi özgürlüğünü kanıtlamaya ve Tanrı'sız bir aziz olmaya çalışan bir diktatörü temsil eder. Hareket noktası olarak saçmayı alan ama sonuçları itibarıyla farklı bir ahlaka ulaşan Caligula'nın durumu, Bir Alman Dosta Mektuplar'da dile getirilecek olan Nazilerin ahlaki tutumuna benzer. Tipasa'da Dügün, Cemile'de Rüzgar, Cezayir'de Yaz, Çöl başlıklarından oluşan dört deneme, Dügün adıyla, 1939'da yayımlanır. Avrupa ile Cezayir'in sıkça karşılaştırıldığı denemelerde Camus, Kuzey Afrika kültürüne ve Cezayir'e duyduğu hayranlığı dile getirir. Camus'nün Cezayir karşısındaki tutumu ikirciklidir. Onun eserlerinde, Cezayir'in doğasına duyduğu hayranlık, aynı oranda oranın insanına duyulmaz. Nitekim Yabancı'da iki Arap söz konusu edilmekte ama onların adından bile bahsedilmemekte, asıl suçu Arap'ı öldürmek olduğu halde, roman kahramanı Meursault, annesinin ölümüne duyarsız ve kayıtsız kaldığı, tabutun başında sigara içtiği, cenaze töreninden sonra kız arkadaşıyla denize gittiği ve eğlendiği için suçlanır. Bu durumu, Camus'nün Fransa'nın Cezayir'deki adalet politikasını eleştirdiği şeklinde yorumlayanlar da vardır. Camus'nün, Fransızların Cezayir'in yerli halkı üzerinde uyguladıkları adalet politikasıyla birlikte ücret politikalarını da eleştirdiği doğrudur. Ama O, Cezayir'in bağımsız bir ülke olarak kalmasına taraftar değildir. Fransa'nın solcu aydınları, Cezayir'in bağımsız bir ülke olması gerektiğini savunurlarken; sağcılar, oranın Fransız toprağı olduğunu söylerler. Albert Camus ise Fransızları da Cezayir'in yerlileri sayar ve Arap-Fransız kardeşliğinden bahseder. Çünkü Camus'ye göre Cezayirlilerin sadece kendilerini Cezayir'in yerlileri olarak görmeleri doğru değildir. Çözüm, Cezayir'de yeni bir millet yaratmak değil, her iki toplumun birlikte yaşayabileceği federal bir yapıdır. Cezayir'in yerlisi olan Arapları ayrı bir millet olarak görmeyen Camus, 1940 yılında, Alger-Républicain gazetesinde, Kabilyadan Röportajlar başlığıyla Arapların içinde buldukları kötü durumu dile getirir ve onların iş-ücret ve eğitim imkanlarından Fransızlara göre eşit olarak faydalanmadıklarını söz konusu eder. Hatta Cezayir'deki Fransız Genel Valiliği, bu yazılara sansür uygular ve Camus'yü Cezayir kentinin dışına çıkarır. Bunun üzerine Camus, Fransa'ya gider ve kısa süreli olarak Paris-Soir gazetesinde çalışmaya başlar. 1940'da Yabancı adlı romanını, 1941'de de Sisifos Efsanesi'ni tamamlar. Her iki eser de, önce Yabancı olmak üzere 1942'de yayımlanır. Bu iki eser, Camus'nün saçma dünya görüşünü hem edebi bir dille hem de felsefi bir deneme türü ile dile getirir.

Yabancı, saçma insanın yaşantısını anlatan bir romandır. Tabiata, topluma yabancı birinin saçma duygusuyla nasıl yaşadığının bireysel bir örneği olan romanda kahraman, saçma karşısında herhangi bir ahlaki temsil etme yerine, saçma olana ve kadere mahkumiyeti yaşamaktadır. Bu, çaresizlik ve eylemsizliğin ta kendisidir. Çünkü her şey, saçma insanın dışında ayarlanmış ve onu istediği yöne itmektedir. Yabancı'nın durumu Sisifos'un durumuna benzer. Sisifos da, mahkum edildiği kaderi yaşamakta ama bu kaderi değiştirmek için her hangi bir eyleme girişmemektedir. Hatta hem Yabancı hem de Sisifos, yaşadıkları kaddere şikayet etmezler. Yabancı gibi davranmanın felsefi mantığını kuran Sisifos Efsanesi'nin konusu, saçma kavramı ve saçma kavramı ile intihar arasındaki ilişkidir. Camus'nün ifadesiyle, "bu denemenin konusu, saçma ile intihar arasındaki ilişki, intiharın saçma için tam olarak hangi ölçüde bir çözüm olduğudur." Sisifos Efsanesi, insanın anlama ve mutlu olmak hususundaki makul isteği ile dünyanın bu istek karşısında sessiz kalışının kesinlenmesinden ötürü, insan hayatının yaşanmaya değip değmeyeceğini yargılayan bir eserdir. Bu eser, Camus'nün felsefi düşüncelerinin ilk aşaması olan saçma kavramı üzerinde durur. Ama Camus, eserdeki görüşlerin bir saçma felsefe oluşturmaktan ziyade, saçma bir duyarlılığı dile getirdiklerini belirtir.

1943 yılında Combat gazetesinde çalışan ve bu gazetenin yazı işleri müdürlüğünü de yapan Camus, yine aynı yıl, Gallimard yayınevinde kitap seçici olarak ta çalışır. Bir Alman Dosta Mektuplar, 1944 yılında gizli olarak yazılıp yayınlanır. Bu mektuplar, II. Dünya Savaşının etkilerini daha iyi anlamak ve aydınlatmak üzere yazılmıştır. Mektuplarda özgür Avrupa ile Nazilerin tutumunu karşılaştıran Camus, Naziler ile kendisinin, yeryüzünün üstün bir anlamı olmadığı düşüncesinden hareket ettiklerini ama ulaştıkları ahlaki sonuçların farklı olduğunu ifade eder. Camus'ye göre, yeryüzünün üstün bir anlamı olmadığı düşüncesi Nazileri, "her şeyin aynı olduğu, iyi ile kötünün istenilen şekilde tanımlanabileceği düşüncesine ulaştırdı." Naziler, bu hatalarından dolayı ahlaklarından adaleti çıkarıp attılar. Oysa yeryüzünün bir anlamı olmasa da, yeryüzünde anlam arayan tek varlık insandır. Nazilerin tutumu, Caligula'nın tutumuna benzer ve hem Naziler hem de Caligula, öldürerek ve köle insanlar yetiştirerek varlıklarını devam ettirdikleri halde, özgür Avrupa, adalet temeline dayalı özgür insanlar yetiştirmeyi amaç edinmiş, akıl ve aydınlığın yolunu tutarken, Naziler kin ve öfke yolunu tutmuşlardır. Eğer dünyanın bir anlamı yoksa, bütün eylemler ahlaki bakımdan eşit hale gelir ve iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış gibi bütün değerler ortadan kalkar. İşte Naziler, böyle bir nihilizm durumunu simgelerler.

1944 yılında Sartre ile başlayan Camus-Sartre dostluğu, 1951 yılı sonunda yayımlanan Başkaldıran İnsan adlı eserdeki görüşler nedeniyle bozulur. Dostluğun bozulmasının nedeni, felsefi olmaktan ziyade politiktir. Ayrıca Simone de Beauvoir'ın Mandarinler adlı romanında anlatılan bir olayın, bu dostluğun bozulmasına zemin hazırladığı da iddia edilir. Romanın, bir anahtar roman olduğu iddiasından ötürü kahramanlardan Henri'nin Camus'yü, Dubreuilh'in de Sartre'ı temsil ettiği söylenir. Romandaki biçimiyle, II. Dünya Savaşının sona ermesiyle birlikte, Fransa'daki Karşı Koyma Hareketi taraftarları nasıl bir politik tutum takınacaklarını tartışmaya başlarlar. Henri'nin başında bulunduğu L'Espoir gazetesi, tam bir sol ideoloji sergilemez. Dubreuilh ise, komünist olmayan bir sol hareketin güçlenmesi için Henri'nin tarafsızlıktan vazgeçmesini ve L'Espoir gazetesini S R L partisinin yayın organı haline getirmesini ister. Henri, ilk anda bu öneriye sıcak bakmasa da, sonunda bunu kabul eder ve gazete, parasal zorluklara rağmen yayın hayatını devam ettirir. Gazete, S.S.C.Birliği'ndeki çalışma kamplarıyla ilgili bazı belgeleri yayınladığı için komünist partisi eleştirilmiş ve bunun üzerine Sartre'ı simgeleyen Dubreuilh ile Camus'yü simgeleyen Henri'nin arası açılmaya başlamıştır. Buradaki sorun, roman kahramanlarından Dubreuilh'in Sartre'ı, Henri'nin de Camus'yü temsil edip etmediğidir. Aslında Sartre, Dubreuilh'in politik tutumundan farklı bir görüşe ve tutuma sahiptir. Çünkü Sartre, komünist olmadığı gibi Marksistlerin de eleştirilerine uğramıştır. Zira Marksistlere göre Sartre'ın varoluşçuluğu, insanları umutsuzluktan kaynaklanan bir durgunluğa ve miskinliğe götürmekte, bu dünyada eyleme yer bırakmamakta ve burjuva felsefesine yol açmaktadır. Zaten Sartre, Marksistler ile bazı ortak yönleri olsa da öznelci bir filozoftur ve daha çok liberal-sosyal demokrat bir çizgide bulunur. Dahası Simone de Beauvoir da Mandarinler'in anahtar bir roman olduğu, Henri'nin Camus'yü, Dubreuilh'in de Sartre'ı simgelediği iddiasını çok yersiz ve saçma bulur. Öte yandan Sartre, Sovyet çalışma kamplarını Les Temps Modernes adlı dergisinde eleştirmiş ve Stalinci politikayı mahkum etmiştir.

Camus ile Sartre arasındaki polemik, Camus'nün 1951 yılı sonunda çıkan Başkaldıran İnsan adlı eserini Francis Jeanson'ın acımasızca eleştiren "Albert Camus ya da Başkaldıran Ruh" başlıklı makalesinin Les Temps Modernes'in Mayıs-1952 sayısında yayınlanmasıyla başlamıştır. Camus'nün eseri, Fransa'daki bütün eğilimlerden büyük övgü almıştır. Bu övgüyü anlaşılmasız bulan Jeanson eleştirisini, bu eserin kötülüğü tarih içine, iyiliği ise tarih dışına yerleştiren bir kitap olması noktası üzerinde yoğunlaştırır. Jeanson için sorun, Camus bireysel başkaldırıdan toplumsal başkaldırıya geçtiği zaman başlamakta ve felsefi olmaktan

politik olmaya doğru gitmektedir. Camus'ya göre günümüzdeki başkaldırı örnekleri devrimler şeklinde kendini göstermiş ama her devrim de bozulmuş bir başkaldırı örneği olmaktan öte gidememiştir. Hatta bu devrimler, oluşturmak istedikleri toplumsal düzen ile kendilerini kutsallaştırmışlar ve adeta bir din olma yoluna girmişlerdir. Camus'nün devrimler konusundaki eleştirisi, Sovyet Devrimi ve sonuçlarıyla birlikte Marksizm üzerine yoğunlaşmaktadır. Camus, Marksist devrimde tarihi bir kötülük görür. Oysa devrimin sonuçlarına bakarak Marksizm eleştirilemez. Jeanson'a göre bunun nedeni, Camus'nün alt yapılara inanmadığı ve tarihi reddettiğidir. Camus, bu eleştirilere, aynı dergide, "Temps Modernes Dergisi Yönetimine Mektup" adıyla yayınladığı yazısıyla cevap verir. Bu yazının muhatabı Jeanson değil, Sartre'dır. Camus, devrimlerin ideolojik yanı üzerinde durduğunu, tarihi değil de, tarihi mutlaklaştıran tutumu eleştirdiğini, kendisinin tarihin dışında kalan ve eylemde bulunmayan birisi olarak anlaşılmasının doğru olmadığını belirtir. Camus'ye göre Jeanson, dogmatik bir Marksist olarak hareket etmiştir. Çünkü O, Marksist devrimin sonucu olan toplama kamplarından hiç söz etmemiştir. Ayrıca Marksizmi bu şekilde savunmakla varoluşçuluk arasında bir zıtlık gören Camus, Marksizmin kendisi de bir üst yapı olduğu için tartışmalıdır, iddiasında bulunur ve tarihi materyalizmi benimsemenin başkaldırmayı reddetmek anlamına geleceğini, bunun da nihilizme kapı açacağını ifade eder. Camus'ye cevap Sartre'dan gelir. Sartre'a göre Camus, tarihe anlam ve amaç verememekte, tarihsel koşulları reddetmekte, işe yaramayan soyut bir başkaldıran insan olmaktan öte gidememektedir. Sartre ile Camus arasındaki tartışmayı ortadan kaldıracı olmayan son makale Jeanson tarafından yazılır. Bu makalede de Camus, yine suçlanmakta, tarih karşısındaki tutumu pasif, çekimser ve adeta Sisifos'un Tanrı karşısındaki durumuna benzetilmekte ve onun başkaldırısı, sonuca gitmeyen bir başkaldırı olarak nitelendirilmektedir. Açıkça görülmektedir ki, aralarındaki tartışma felsefi değil, politiktir. Bu tartışmalara rağmen Sartre, Camus öldüğünde Camus'nün fikirlerine hiç kayıtsız kalmadığını, onun ölümünden derin üzüntü duyduğunu belirten duygusal bir yazı yazar.

1947 yılında Veba'yı yayımlayan ve eleştirilenler ödülünü alan Camus'nün bu romanında, eylemsiz ve davrandığından başka türlü davranamayan Yabancı'nın kahramanı yerine, toplumsal sorumluluk duyan ve başkaldırmayı toplumsal plana taşıyan bir ahlakın temsilcisi olan kahraman geçer. Bu roman ile birlikte artık, kötülükle mücadelenin birlikte yürütülmesi gerektiği ve bireysel başkaldırı yerine Descartes'ın Cogito'suna benzer bir ilke olan "başkaldırıyoruz, öyleyse varız" düşüncesine doğru gidildiği görülür. 1949'da Başkaldıran İnsan'ın konusuna benzer bir biçimde politik şiddetin eleştirisini yaptığı Doğrular adlı piyesini yazar. Onun ikinci felsefi denemesi ve hakkında fazlasıyla eleştiri aldığı eseri Başkaldıran İnsan'dır. Başkaldırma, saçma dünya görüşü karşısında bir yaşama ve ahlak yoludur. Camus'nün bu eserlerinden başka, sağlığında yayınlanmış son romanı Düşüş 1956'da, ölümünden sonra ise, 1994'de daha çok kendi hayatını anlattığı İlk Adam romanı yayınlanmıştır. Ayrıca Onun Sürgün ve Krallık, Sıkıyönetim, Sanatçı ve Çağı, Actuelles I-II-III eserleri de vardır.

Camus'nün en önemli eserleri durumunda olan Yabancı, Sisifos Efsanesi, Veba gibi eserlerinin yayınlanış tarihleri tesadüfi değildir. Bu eserlerinde olduğu gibi, onun bütün düşünce sisteminde savaşın sebep olduğu yıkım, bozgun ve Alman işgalinin etkisinin olduğu açık olarak görülüyor. II. Dünya Savaşının dışında, bir yaşını bile doldurmadan I.Dünya Savaşı'nda babasını kaybetmesi, sefil bir çocukluk hayatı geçirmesi, Bolşevik Devrimi, Dünya Ekonomik Krizi gibi olayların da Camus üzerinde önemli etkileri olduğu çok açıktır. Nitekim 1957'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldığı anda yaptığı konuşmada, bu etkileri açık olarak dile getirir. "Birinci Dünya Savaşı başlarında doğan, Hitler'in iktidara geçtiği ve aynı zamanda ihtilal mahkemelerinin kurulduğu sırada yirmi yaşında olan, daha sonra eğitimlerini

İspanya Savaşı, ölüm kampları evreni, işkence ve ceza evreleri Avrupa'sı ile karşı karşıya kalarak tamamlayan bu insanlar, bugün de yaptıklarını ve oğullarını, nükleer savaşın korkuttuğu bir dünyada yetiştirmek zorundadırlar. Öyle zannediyorum ki, hiç kimse, iyimser olmalarını isteyemez onlardan.” Ancak bütün bir felsefe sadece şahsi tecrübelerden doğabilir mi? Bir felsefe, sadece şahsi tecrübelerin kavramsal bir tercümesi olamaz. Onun üzerinde diğer felsefelerin ve filozofların, onlar üzerine olan düşüncelerin de rolü olduğu söylenmelidir. Nitekim Onun Hegel ve Kierkegaard'ı tanıdığı, görüşlerinin büyük ölçüde Hegelci rasyonalizme bir tepki olduğu kesin olarak söylenebilir. Hegel, akli olanın gerçek, gerçek olanın da akli olduğunu iddia ediyordu. Camus'ya göre tecrübe bu durumu yalanlamaktadır. Bütün bir bilim tarihi, Parmenides'ten beri bütün akılcı filozoflar her şeyi en ince ayrıntısına kadar açıklamaya çalıştılar. Akıl, her şeyi anlamaya muktedir değildir. Çünkü hiçbir şey, bir kavramı açıklar gibi açıklanamıyor. Onların kendilerine ait bir tekillikleri, bireylerin somut bir varoluşları var. Camus'de saçma, bu noktadan itibaren başlar. Bu, bilince her şeyin yabancı olmasının anlaşılması anlamına gelir.

Camus'de saçmanın anlamı bellidir. Sartre ve Heidegger'in tersine olarak O, varlığın bizzat kendisini saçma görmez. Saçma, varolanın kendisinden değil, bilinçten kaynaklanır. Bilincin olmadığı ve bilinç ile bir varlık karşılaşmasının gerçekleşmediği yerde saçma ortaya çıkmaz. Demek ki saçma, bir ilişkidir, bilinç ile dünyanın ilişkisidir. Saçma, insanın dünyadan kopuşunun, onun anlamlı ve özelemlerine uygun düşen bir ilişkiyi kuramayışının ifadesidir. Sisifos Efsanesi'nde saçma şöyle dile getirilir: “Saçma evlilikler, meydan okuyuşlar, kinler, susuşlar, savaşlar ve hatta barışlar vardır. Bunların hepsinde saçmalık bir karşılaştırmadan doğar. Öyleyse şunu söyleyebilirim ki, saçmalık duygusu bir olgunun ya da bir izlenimin basit bir incelenmesinden doğmaz, ama o bir olgu ile belirli bir gerçek arasındaki, bir eylem ile o eylemi aşan bir karşılaştırmadan fıskırır. Saçma, özü gereği bir kopuştur. O, karşılaştırılan unsurların ne birinde ne de diğerindedir. O, o unsurların karşılaştırılmalarından doğar.” Bu dünyanın dışında saçma yoktur; o, her şey gibi, ölüm ile birlikte sona erer.

Sisifos Efsanesi'nin merkezi kavramı saçma ile birlikte intihardır. Hatta “ sadece tek bir ciddi felsefi sorun vardır: İntihar. Hayatın yaşanmaya değip değmediğine karar vermek, felsefenin bu temel sorusuna cevap vermektir. Gerisi, dünyanın üç boyutlu olup olmadığı, zihnin dokuz mu yoksa on iki kategorisi mi bulunduğu sonra gelir. Bunlar oyundur.” Bu soruya cevap vermek, hayatın anlamı olup olmadığına cevap vermektir. Hayatın anlamlı olup olmadığı ise saçma ile ilgilidir. Bundan dolayı intihar, merkezi bir kavram olmakla birlikte saçma için hareket noktası değil, olsa olsa saçma sonucunda ulaşılan bir durum olabilir. Çünkü saçmanın kendisi sonuç değil, hareket noktasıdır.

İnsanı, hayatın anlamını sorgulamaya iten çeşitli nedenler vardır ki, bu nedenler saçma duygusunun da ortaya çıkmasını sağlar. Hayatın monotonluğu, insana hem kendisinin hem de diğer varlıkların anlamını sordurur. Bu, saçmanın ilk habercisidir. Zamanın geçmesi, onun öldürücü bir unsur olarak algılanması ve geleceği değiştiremez oluşumuzun bilincine varılması, saçma duygusunun bir başka zemini. İnsanların yalnızlığı ve yabancılaşma duygusu, bu duygunun bilincine varılması, ölümün zorunlu ve kaçınılmaz bir son oluşunun ve ölümle birlikte her şeyin bir gün sona ereceğinin anlaşılması, saçma duygusunun ortaya çıkmasının diğer önemli nedenleridir. Saçma duygusu, saçma kavramından farklı olarak, yaşantısaldır. Bu duygu, “herhangi bir sokağın dönemecinde, herhangi bir insanın yüzüne çarpabilir.” Basit bir duygu olmakla birlikte, çok önemli sonuçlara, intihar gibi sonuçlara neden olur. Hayatın monotonluğu karşısında “ dekorların yıkıldığı olur” ve insan, “birden bire anlar ki, yarın da böyle olacaktır, öbür gün de, bütün öteki günler de. Bu çaresiz buluş

ezer onu. İşte böyle düşünce öldürür insanı. Bunlara katlanamadığından öldürür insan kendini.”

Hayatın monotonluğunun anlaşılması, insanı zamanın bir malı ve onun değiştirilemez olduğu bilincine ulaştırır. Geleceğe dayanarak yaşarız ama yarını düzenleme, geleceği değiştirme gücümüz yoktur. Yarın, sonumuz olan ölüme bir an daha yaklaşmamızı sağlar ve şunu anlarız ki, zaman bizi bir gün yok edecektir. Bütün bunlar karşısında insan, neden diye soruyor. Bu soru karşısında dünya sessizdir. Dünyanın sessizliği, insanın yabancılığını anlatır. İnsan kendine, topluma ve dünyaya yabancıdır. Bir aynada tanımadık bir yüzle karşılaşmak pekala mümkündür. “Bazı anlarda, bir aynada bizimle karşılaşan yabancı, kendi fotoğraflarımızda bulduğumuz dost ama yine de kaygı verici kardeş, işte bu saçmadır.” İnsan, diğer insanlara karşı da yabancıdır. İnsanların mekanik hareketleri, anlamdan yoksun pantomimaları bize yabancıdır. Dahası, hiç kimse bir başkası değildir. Hatta “öyle günler vardır ki, bir kadının tanıdık yüzü altında, aylar ya da yıllar önce sevilmiş kadını bir yabancı gibi buluruz.” İnsanın dünyaya yabancı olması, onun dünya olmadığı anlamına gelir. Onu dünyadan ayıran ve dünyaya yabancı kılan, bilincidir. “Ağaçlar arasında bir ağaç, hayvanlar arasında bir kedi olsaydım, bu hayatın bir anlamı olacaktı ya da daha ziyade bu sorunun hiçbir anlamı kalmayacaktı zira bu dünyanın bir parçası olacaktım.” Öyleyse saçmanın vatani insan bilincidir ve o, insan bilincinde kök salmıştır. Buna rağmen insan, dünya olmadığı için ona bir anlam yüklemeye çalışır. Ama insan, anlam aramaya ve dünyaya anlam yüklemeye çalıştığına görür ki, kendisi çaresiz ve dünya sağır ve dilsizdir. Dünyanın sağır ve dilsizliği, saçma duygusunun bir başka kaynağıdır.

Saçma duygusunun kaynağında asıl olarak ölüm ve ölüm ile ilgili düşüncelerimiz yatar. Saçma dünya görüşünde kaldığımız müddetçe ölüm, dünyanın yararsızlığına işaret eder. Çünkü ölümden başka alınyazısı yoktur ve onunla birlikte bir gün her şey yok olup gidecektir. Bundan dolayı otuz ya da yetmiş yaşında ölmenin de pek bir önemi de yoktur. Öyleyse bu dünya neye yarar? İşte bu soru, saçma duygusunun önemli bir kaynağını oluşturur.

Saçma duygusu dışında, aklın bu dünyayı anlama ve açıklama çabasının sonuçsuzluğu da dünyanın saçmalığını gösterir. Bilimin pek çok şeyleri açıkladığı doğrudur. Ancak bildiğimiz ile bildiğimizi sandığımız şey arasında bir uçurum vardır. Bilimin açıkladığı, bu dünyadan ziyade olgulardır. Ayrıca bilim, bu dünyayı sadece simgelerle anlatıyor ve varsayımda sona erdiği için kesinlikten uzaklaşıyor. “Dünyayı bana açıklıyorsunuz ve onu sınıflandırmasını bana öğretiyorsunuz. Dünyanın kanunlarını bana sayıyorsunuz ve ben de bilme tutkusuyla onların gerçek olduklarına inanıyorum. Dünyanın mekanizmasını ispatlıyorsunuz ve benim umudum büyüyor. Sonunda bu karmaşık ve sihirli evrenin atoma ve atomun da elektrona indirgenliğini söylüyorsunuz...ama siz bana elektronların bir çekirdek çevresinde döndükleri görünmez bir gezegenler sisteminden bahsediyorsunuz. Siz bana bu dünyayı bir imajla açıklıyorsunuz...Böylece, bana her şeyi öğretmesi gereken bu bilim varsayımda sona eriyor.” Akıl, aradığı birlik, bütünlük ve açıklığı hiçbir yerde bulamadığı veya aklın söylediği ile gerçeklik uyuşmadığı için , kendiliğinden akla karşı bir davranış geliyor. Çünkü “saçma fikri, tarihsel içeriği bakımından, akla karşı davranışın yoğun bir şekli olarak görünüyor.” Özellikle Hegel’in güvencelerine dayanarak, karşısında akli olarak kavranılabilecek bir dünya uman, ama umduğu dünyanın yerine, kendi tecrübeleriyle akılla uzlaşmayan, anlamdan yoksun ve kaos halinde bir dünya ile karşılaşan insan, saçma fikrine ulaşıyor. Çünkü saçma, akli ile denediği dünya arasında uçurum olduğunu anlayan insanın durumudur. Dünyada akli aşan, irrasyonel bir taraf vardır.

Saçma duygusu, aklın ve bilimin dünyayı açıklamadaki başarısızlığı sonucunda saçmanın bilincine varan insan, saçma karşısında türlü yolları deneme imkanına sahiptir. Bu yollar umut, intihar ve başkaldırma olmak üzere Camus tarafından üç şekilde ifade edilmektedir.

Saçmanın farkına varan bilinç, anlam yükleyeceği yeni bir hayat arar. Bu, geleceğe ait bir umuttur. Camus tarafından umut, bize aşkın olan, din, Tanrı ya da başka bir dünya özlemidir. Bu özlem, bu dünyadan vazgeçiş anlamına gelir. İnsanın bulduğu gerçek saçma idi. Oysa insan, bu dünyanın gerçeği olan saçmaya sınıksı sarılmalıdır. Umudun, bu gerçeği yani saçmayı inkar etmek demektir. Camus'a göre, bu gerçeği inkar edenin durumu, felsefeye intihardır. Oysa "saçmanın bilincine varmış bir insan ona asla ayrılmamak üzere bağlanmıştır. Umutsuz ve umutsuz olmanın bilincine varmış bir insan, artık geleceğe ait değildir." O, bu dünyaya ve şimdiye aittir. Kendi insani sınırları içinde kalarak, tabiat-üstü bir varlığa güvenmeden yaşar. Çünkü tabiat-üstü ve Tanrı fikri bizim idrak alanımızı aşar. Ayrıca Tanrı fikri, insan özgürlüğü ve kötülük sorunuyla uzlaşmaz. Dolayısıyla Camus'de ateizm de bu noktalarda ortaya çıkar ve bir öte dünya ile Tanrı fikri reddedildiği için saçma, bu dünyanın bir sorunu olarak, çözümünü de çözümsüzlüğünü de bu dünyaya borçlu olmak zorundadır. Kierkegaard, Chestow, Husserl gibi filozoflar ve yazarlar saçmadan hareket ettikleri halde, saçmayı inkar edip, onu bir öte dünya ve Tanrı fikriyle aşmaya çalıştıkları için felsefeye bir intihara sürüklenmişlerdir. Chestow, tek çıkar yol olarak, insan için çıkış yolunun bittiği yerde Tanrı'ya ihtiyaç duyduğu için, Kierkegaard da, bu dünyadaki karşıtlık ve aykırılığı dini olanın ölçütleri olarak benimsediği için öte dünyanın malı olmuşlardır. Husserl ise aklı, ideal özlere mahkum etmek suretiyle saçmadan kurtulmayı denemiştir. Oysa kurtuluş, bu dünyadadır. Camus'ye göre bu filozoflar, "kendilerini yutan Tanrı'yı kucaklayanlardır."

Camus'de Tanrı sorunu, özgürlük hatta daha radikal bir biçimde kötülük sorunuyla ilgili olarak ele alınmıştır. Ona göre "Tanrı önünde, özgürlük sorunundan ziyade bir kötülük sorunu vardır. Alternatif bilinir: Ya biz özgür değiliz ve her şeye gücü yeten Tanrı kötülükten sorumludur. Ya da biz özgür ve sorumluyuz ama Tanrı her şeye gücü yeten değildir." Camus'a göre bu alternatif karşısında insanın Tanrı'ya inanması için aklından ve insanlığından vazgeçmesi gerekiyor.

Dünyanın saçmalığı ve umudun felsefeye intihar olduğu onaylandıktan sonra geriye kalan nedir? Dünyanın saçmalığından ve hayatın anlamsızlığından kurtulmak için dünyayı ve hayatı terk etmek mi gerekir? Eğer bu bir çözüm ise, terk etmek ne anlama gelir? Terk etmek, intihardır ve intihar, saçmayı kendi tarzınca çözer ama bu, sorunun çözümü değildir. Çünkü intihar, saçmanın unsurlarından birisi olan insanı yok eder. Bundan dolayı hayatın sona ermesiyle birlikte belki saçma da ortadan kalkar ama intihar, saçmaya başkaldırmak anlamına gelmez, tersine ona yenilmek, ondan kaçmak anlamına gelir. İntihar, saçmayı ortadan kaldırdığımız yanılgısından başka bir şey değildir. Saçmadan dolayı intiharın tersine, insan hayata daha fazla sarılmalıdır. Çünkü ölmek zorunda olduğunu bilen insanın en doğal davranışı, hayatı daha yoğun yaşamak olmalıdır. Üstelik, "bilinmeyen bir suç için metafizik olarak mahkum edilmiş bir insanın kendi felaketini hazırlaması mantıksal değildir." Ayrıca hayatın yaşanması için onun muhakkak surette bir anlam taşıması gerekli midir? Camus'ye göre bunun tersi doğrudur. Anlamı belirlenmiş bir hayatta birey, kendi amacını ve anlamını ortaya koyma imkanına sahip değildir. Böyle bir birey, özgürlüğünü yitirir. Oysa anlamdan yoksun bir dünyada herkes kendinin özel amacıdır ve hedefi, kendini gerçekleştirmeye çalışmaktır. Varoluşçu filozoflarda olduğu gibi, her bireyin olmak isteyeceği şey, bu saçma dünyada vardır. Camus, bu noktada bireyi, toplumcu olmayan bir hümanizm ile karşı karşıya bırakıyor. Çünkü O, insan denilince bireyi anlamaktadır. Bu birey, aklını imana ve mistisizme

feda etmeden, bilinci açık ve aydınlık olan bir bireydir. Böyle bir bireyin temel tutumu, Camus'ya göre başkaldırıdır.

Başkaldırı, bir yaşama biçimi ve ahlak sunar. Bu noktadaki yaşama ve ahlak kuralı, en iyiyi yaşamak değildir. Çünkü hiçbir şeyin anlamı olmadığını bildiğimiz gibi hiçbir şeyin bir başka şeyden daha değerli olmadığını da biliyoruz. Ve yine biliyoruz ki, saçma insanın dünyasında bir değerler hiyerarşisi de yoktur. Böyle bir durumda yaşama, mümkün olanı yaşama ve tecrübe alanını sonsuzca tüketmeye yönelik olacaktır. Bu ahlakta nitelik değil, nicelik önemlidir. Büyük bir tutkuyla şimdiye bağlanan saçma insan, geleceğe karşı da o derece ilgisizdir. Bu anlayış, değerler hiyerarşisine yer vermediği için, davranışı, herhangi bir değerlemeye tabi tutmaz. Çünkü böyle bir insanın dünyasında iyi-kötü, güzel-çirkin, doğruyanlıştır yoktur. Bütün eylemleri ahlak bakımından eşitleyen nicelik ahlakı, “bütün rekorları kırmak, her şeyden önce ve sadece mümkün olduğunca dünyayla daha sık karşı karşıya olmak demektir.” Bu şekilde yaşayan saçma insan, nicelik ahlakıyla özgürlüğünün de bilincine varır. Bunun nedeni ise, kendisi için fazlasıyla mümkün yaşama yolu vardır, kendisini istediği biçimde ve istediği yerde gerçekleştirme imkanına sahiptir. Bu özgürlük, hayata bağlanma ve hayatın hiçbir şeyini inkar etmeyen bir yaşama isteğidir. Ölümün zorunlu bir son ve tek gerçek olmasına inat, nicelik ahlakını yaşayan saçma insan değişik biçimlerde karşımıza çıkabilir. Camus bize dört tip sunar: Don Juan, Aktör, Fatih ve Yaratıcı Sanatçı. Bu dört kahraman, yalnız kendilerini tüketmeyi amaçlayan ve saçmayı bir ideal olarak yaşayan kişilerdir.

Don Juan, ölümü bildiği halde umut etmeyen, kederi tanıdığı halde kederlenmeyen, kendisini sadece insani dünya ile sınırlandıran saçma bir kahramandır. Ona göre sevmek yeterli değil, niteliğini düşünmeden ve yoğun bir aşk yaşamadan sadece ve sadece aşkların sayısını artırmak önemlidir. O, ideal bir romantik aşka inanmaz. İşi, kadınları ayartmaktır. Aşkın derin anlamına inanmayan Don Juan, ne kadar ayartırsa, saçmayı da o derece yaşatır. Herhangi bir ahlak kuralına inanmayan Don Juan, sadece nicelik ahlakının gereği olarak “yaşantının ve tadın en yükseğine varmaya çalışan basbayağı bir çapkındır.” Ama o, bütün yaptıklarının en son önemde olmadıklarını da bilir. Bundan dolayı saçma bir kahraman olmasının yanında trajik bir tarafı da vardır.

Aktör, “her şeyin bir gün öleceğinden en iyi sonucu çıkarandır.” Hepsinin saçma bir kaderi olmakla birlikte bütün aktörleri saçma insan olarak nitelendirmeyen Camus, aktörün her şeyi yaşamak ve tüketmek amacıyla olduğunu ama bu amaçının beyhude bir amaç olduğunu ifade eder. O da, tıpkı Don Juan gibi, sırf insani olan bir evrende kılıktan kılığa girer. Geçici olanda egemen olan, öyle olan değil de, öyle olmaya görünen ve kılıktan kılığa girdiği için de pek çok hayat yaşayan aktör, bütün enerjisini şimdi'de tüketmek durumundadır. Aktör de saçma ve trajik bir kahraman olmaktan kurtulamaz.

Fatih, “tarihin anlamsızlığını ve insan eyleminin en sonunda hiç olduğunu kabul eden ama gene de kendi tarihsel durumu içinde toplumsal ya da politik bir davaya kendini adayan insandır.” Kendini büyük bir amaca adadığı halde, eyleminin yararsız ve en sonunda bir hiç olacağını bilir. Bundan dolayı da saçma ve trajik bir kişiliğe sahiptir. Fatih de, insani çabayı sonuna kadar götürmeye çalışır ve sadece bu dünyanın bir insanı olarak kalır. Saçma olanı ve insanı değil, sadece kendi kendini aşmaya çalışır. Ölümsüzlüğe karşı tarihi seçen, tarih içinde fetihten fetihe koşan ve ölümsüz değerlere inancını kaybetmiş olan fatih, ölümsüz değerlere inancını kaybetmiş olmasaydı, görevini ölümsüz varlığa havale eder ve başkaldırmadan yana bir tavır koymuş olmazdı. Fatih, tarih içindeki kötülükle mücadele eder ama onun mücadelesi sürekli olamadığından, onun yargıları kesinlikten ve bir sistem oluşturmaktan uzaktır.

Sadece birer saçma çizgi olan bu üç kahraman bir ahlak önermedikleri ve bir yargı oluşturmadıkları için ideal örnek tip olamazlar. Çünkü bu üç kahramanın yaptıklarını herhangi bir insan da yapabilir. Onlar, “sadece bir yaşama stili oluştururlar. Ama isterse, zayıf bir insan, bir memur veya bir cumhurbaşkanı da bunu oynayabilir.” Asıl saçma kahraman ve saçmaya başkaldıran, bu üç tipin dışında, daha sıcak yüzlerdir ve “fetih veya oyun, sayılmaz aşk, saçma başkaldırma, insanın daha başlangıçta yenik düştüğü bir alanda kendi onuruna verdiği saygılardır.”

Yaratıcı sanatçının saçma ve trajik bir kaderi vardır. Bu saçma ve trajik kader içerisinde sanatçı, “saçma sevincin” bulunduğu bir sanatsal üretim yapar. Bu üretim, insani dünyaya ait bir üretilimdir ve sanatçı da aşkın olan her şeyden ilişkisini kesmiştir. Sanatçı, bu dünyaya bağlı kalmakla birlikte, bu dünya onun özelemlerine ve isteklerine cevap vermediği için, kendi özelemlerine ve isteklerine uygun bir dünya kurmak ister. Öyleyse o, bu dünyadan hareketle ama bu dünyaya başkaldırmakla sanatsal üretimde bulunabilir. O, ikili bir tavır içerisinde: Saçma olanı onaylar ama ona başkaldırmak suretiyle hem evet hem de hayır diyendir. Camus’ye göre böyle bir başkaldırma, özel olarak sadece romanda gerçekleşir. Camus, özellikle Dostoyevski’nin kahramanı olan Krilov’u örnek olarak verir. Çünkü Krilov, kendini öldürmek suretiyle kaderine ve saçma olana başkaldırmak ister. Saçma olana ve kaderine başkaldırmasında özgürlüğünü kanıtlar. Ancak genel olarak sanatta, özel olarak ta romandaki bu özgür yaratma, “boşu boşuna çalışmak ve yaratmak, kumdan heykel yapmak” ve bütün bunların geleceği olmadığını, hepsinin bir gün yıkılacağını bilmek, sanatçı için zor bir bilgeliktir.

Camus için gerçek çözümün ya da insani ölçüler içerisinde yaşama yolunun başkaldırma olduğu kesindir. Başkaldırma ahlakının ortaya konulduğu eser, Başkaldıran İnsan, saçma dünya görüşünü ortaya koyan eserlerden on yıl sonra yazılmıştır. Bu on yıllık süre, Camus’deki düşünce evriminin, her şeye izin veren saçma ahlaktan hümanizme geçişin güzel bir serüvenini de gösterir. Bu süreç sonunda saçma yumuşamış, saçma insan ve onun başkaldırısının sınırları belirlenmiştir. Başkaldıran İnsan, Veba ile birlikte düşünüldüğünde Camus’nün niyeti daha açık olarak ortaya çıkar. Çünkü başkaldırı artık bireysel değil, toplumsal hale dönüşmüştür.

Başkaldıran İnsan adlı eserin konusu adam öldürmedir. Konunun kaynağında, saçma yatmaktadır. Çünkü hayat anlamdan yoksunsa, hiçbir şey yasak olmadığı gibi adam öldürmeye de bir sınır getirilemez. Zira böyle bir durumda her şey mümkündür ve hiçbir şeyin önem taşımadığı görülür. Kötülüğe hayır denilebileceği gibi evet de denilebilir. Saçma mantığa göre hareket eden insan, “kendini cüzamlıların bakımına adayabileceği gibi, içinde insanlar yakılacak ateşleri de tutuşturabilir.” Bunun en güzel örneği, bu saçma mantığı kullanan ve bu mantıktan kendine göre istediği sonucu çıkararak Nazizimdir. Ama saçmanın mantığı Nazizim gibi sonuçlanmak zorunda mıdır? Elbette ki hayır. Hem de tam tersine, saçmanın mantığı, hayata saygı göstermek şeklinde sonuçlanmalıdır. Camus, eserinde bu meseleyi, adam öldürme meselesini derinliğine tartışır ve başkaldırmayla, adam öldürme biçiminde sonuçlanan devrimler arasında kesin bir ayırım yapar. Başkaldırma hareketini kendi saflığı içerisinde tanımlayan Camus, başkaldırmanın metafizik ve tarihsel yönlerden aldığı türlü şekilleri inceler, 19. yüzyıldaki başkaldırma hareketlerinin şartlarını araştırır.

Camus’ye göre kesin olan şey, saçmada kalınmayacağıdır. Sisifos Efsanesi, intihar ve umudu yasakladı, yaşamaktan yana tavır koydu. Bu tavır, saçmaya rağmen yaşamının iyi olduğunu göstermektedir. Yaşamak sadece benim için değil, herkes için iyi olmalıdır. Çünkü yaşamının iyi olduğunun mantıki sonucu bireycilik olarak sonuçlanamaz. Aksi takdirde,

Sisifos'tan bir adım ileri gidilemez. Camus'nün hedeflediği hümanizm, herkesin hayatına saygı göstermekle mümkün olabilir ve Descartes'çı Cogito, ancak bu şekilde, "başkaldırıyorum, öyleyse varız" şekline dönüşebilir. Bu demektir ki, saçmanın mantığı, intihar ve umudu yasakladığı gibi adam öldürmeyi de yasaklar ve herkesin hayatına saygı duymayı gerektirir. İşte Camus, başkaldırma ile, Sisifos'ta ortaya konulan bireysel yaşamının doğurduğu ahlaki boşluğu ortadan kaldırmaya ve herkes için bir yaşama kuralı oluşturmaya çalışır.

"Kimdir başkaldıran insan? Hayır diyen biri." Bir şeye hayır demek, başka bir şeye evet anlamına gelir. Mutlak anlamda hayır, başkaldırmanın niteliğine uygun değildir. Acaba bir insan, niçin hayır der? İnsanı hayır demeye götüren nedenler nelerdir? Başkaldırmanın en önemli nedeni, haklı olma duygusudur. Çünkü "herhangi bir biçimde, herhangi bir yerde bizim de haklı olduğumuz duygusu uyanmadıkça başkaldırma olmaz." Haklı olma duygusunun uyanmasına neden olan da adalettir. Her başkaldırma eyleminde- çünkü başkaldırma zihinsel bir tutumun ötesinde, eylem halinde olmalıdır ve başkaldırmaya varoluşsal niteliğini kazandıran eylemdir- başkaldıran, kendi varlığını ve varlığının değerini de ortaya koymaktadır. Camus'nün ifadesiyle, "her başkaldırmada, haksıza karşı bir tiksintiyle birlikte, insanın kendi benliğinin herhangi bir yanına tam ve birden bire bir katılığı vardır." Bundan dolayıdır ki, Sisifos, Descartes'in metodik şüphesine karşılık gelirken; başkaldırma da, insanın varlığını teminat altına alan Cogito'ya karşılık gelmektedir.

Başkaldırma, sadece hakkı gasp edilende değil, hakkı gasp edilenleri görende de doğar. Çünkü başkaldırma eylemi sadece kendimizi onaylamamızı değil, başkalarını onaylamamızı da sağlar. Öyleyse insan, sadece kendisi için başkaldırmaz. İnsanın hem kendisini hem de başkalarını onaylayan başkaldırma olumlu bir değer ortaya koyar. Başkaldırmada hem kendini hem başkalarını bulan insan, başkalarıyla bir dayanışmaya girer. Çünkü kötülüğün ve ızdırabın sadece kendisi için değil, bütün insanlık için geçerli olduğunun bilincine varır ve anlar ki, bütün insanların kaderi aynıdır. Öyleyse başkaldırmanın ortaya koyduğu en önemli değer, dayanışmadır. Ayrıca dayanışma insanı, Sisifos'un saçma ve trajik yalnızlığından kurtarır. Dayanışma, saçma insanı bireysellikten kurtarıp, bireyin başkalarına adanmasını gerektiren bir hümanizme yol açmak suretiyle, insanlık üstü bir anlama sahip olmadan, insanlığın sembolü haline gelir. Ahlaki bir nitelik kazanan başkaldırmada insan kendini, evrensel insan niteliğini ve insanlar arasındaki dayanışma fikrini bulur. Artık saçmadan hareket eden insanın ulaştığı ilk kesinlik olan başkaldırma, insanın varlık nedeni olmuştur. Başkaldırma ve başkaldırmanın ortaya koyduğu değer olan dayanışma ile saçma insan, nicelik ahlakından nitelik ahlakına da geçmeye başlar.

Camus, değerler konusunda görecidir. Saçma bir evrende mutlak değerlerden söz edilemeyeceği gibi, başkaldırmanın ortaya koyduğu değerler de mutlak değildir. Bundan dolayı, her toplum ve çağda başkaldırmanın nedenleri değişiklik gösterir. Ama her zaman ve çağda, başkaldırmanın gerekliliğinden şüphe edilemez. Mutlak değerler, kutsal olanın hüküm sürdüğü bir evrende geçerli olduğu için, böyle bir evrende gerçek bir başkaldırmadan söz edilemez. Çünkü mutlak değerleri kabul etmiş bir birey, o değerler tarafından kuşatılmış olduğundan, hayatını ve dünyasını anlamlı bulacak ve saçma olanla yüz yüze gelmeyecektir ya da böyle bir insanın dünyasında saçmaya yer olmayacaktır. Bundan dolayı, Camus'ye göre kutsalın hüküm sürdüğü bir evrende başkaldırmaya da yer yoktur. Zira kutsalın hüküm sürdüğü evrende, bütün cevaplar önceden verilmiştir ve hiçbir problematik yoktur. Orada sorgulama yoktur, ezeli ve ebedi cevaplar vardır. Hatta toplumları, başkaldırı toplumları ve kutsalın toplumları olarak ayırmak bile mümkündür. Ona göre başkaldırma batı toplumlarına hastır ve doğu toplumlarının bilinci, kutsal tarafından belirlendiği için, o toplumlarda

başkaldırı örneklerine rastlanmaz. Ancak kutsal olandan kutsal olmayana geçişte bir başkaldırıdan bahsedilebilir. Bu geçiş, birinin silinişi, ötekinin ortaya çıkışı anlamına gelir. Başkaldırı, “kutsalın ve salt değerlerin ötesinde bir davranış kuralı” arama olduğu için hiçbir davranış kuralı kabul etmeyen nihilizm de bir başkaldırı hareketi olarak nitelendirilemez. Başkaldırma, son iki asırdan beri çok çeşitli şekiller geçirmiş olmasına rağmen Camus, iki başkaldırma tipinden bahseder: Metafizik Başkaldırma ve Tarihsel Başkaldırma.

Metafizik başkaldırmanın konusu, insanın Tanrı’ya karşı başkaldırmasıdır. Var olan bir şeye baş kaldırılabilmesi için metafizik başkaldırma, prensip olarak ateist değildir ama yönelimi ateizmedir. Ancak onun ateizmle sonuçlanması zorunlu değildir. Metafizik başkaldırma, Tanrı’yı hor gören, ona karşı günah işleyen insanın tavrıdır. Bu başkaldırmaya Prométhée güzel bir örnektir ve onun başkaldırısı, Tanrı karşısında insanın düştüğü duruma ve Buna neden olan varlığa karşı girişilmiş bir protestodur. Çünkü Prométhée’nin Tanrı karşısında bilinci incinmiş ve onuru kırılmıştır. Ancak o, insani güçlerin önemine inandığı ve bu güçlerin bilincine varan bir kahraman olduğu için Tanrı’ya karşı ayaklanabilmiştir. Bu ayaklanmada Prométhée, insan durumunu, **conditiona humana’yı** reddetmektedir. Metafizik başkaldırmada din ve Tanrı, olmazsa olmazlardandır. Bundan dolayı Camus, batıdaki metafizik başkaldırma hıristiyanlık ile başlatır.

Metafizik başkaldırı, çok olumsuz bir şekilde sonuçlanabilir. Çünkü bu başkaldırı, yine Prométhée’de olduğu gibi, kötü olan Tanrı’yı yok edip, kendisi Tanrı olmak ister. Başkaldırmanın diyalektiğini unutan insan, yeryüzünde kendi egemenliğini kurmaya girişebilir. Yani “Tanrı’nın tahtı yıkıldıktan sonra, ayaklanmış kişi kendi koşulu içerisinde boşu boşuna arayıp durduğu adaleti, düzeni, birliği kendi elleriyle yaratmanın, böylece Tanrı’nın düşüşünü doğrulamanın boynuna borç olduğunu kabul edecektir. O zaman, gerekince cinayete de başvurmak pahasına, insan egemenliğini kurtarmak için umutsuz bir çaba başlayacaktır.” Böyle bir umutsuz çaba, Camus’ye göre 18. asır sonlarından itibaren başlar ama bu başkaldırma tarihinde Lucretius ve Epicüros’tan da bahseder. Camus’nün asıl üzerinde durduğu yazarlar ise Sade, Dostoyevski ve Nietzsche’dir. Sade’in başkaldırısı, mutlak olumsuzlama olarak nitelendirilir ve bu olumsuzlama, başkaldırma adına değil, sınırsız özgürlük adınadır. Sade, bu başkaldırmayı sanat yoluyla yapmıştır. Sade’in yaptığı işi romantizm, en uç sınırına vardırma denemiştir. Camus’nün “züppelerin başkaldırısı” olarak nitelendirdiği romantik sanatın başkaldırısı, kötülüğü yok etmek için iyilikten uzaklaşmaya ve kendisi de kötülüğe yönelmekle, başkaldırıda olumlu değeri yok etmiştir. Dostoyevski’nin kahramanı İvan’ın başkaldırısı, “değerleri Tanrı’nın lütfunda değil, insan için adalet aramada gören bir başkaldırmadır.” Ama bu adalet arayışı da, özellikle toplumsal alana geçildiğinde, insan egemenliğini zulme kadar götürebilir. Önemli olan insanı, bir insan-tanrı haline dönüştürmemektir. Hümanizme dönüşmeyen bir metafizik yok sayıcılık, başkaldırmadan uzaklaşma anlamına gelir. Mutlak doğrulama olarak nitelendirilen Stirner ve Nietzsche’nin başkaldırıları da metafizik başkaldırma türüdür. Stirner, bireyi yücelten her şeyi yüceltmiş, onu yok sayan her şeyi yok saymıştır. Her şeyi bireye bağlayan Stirner, ahlaki bakımdan olumlu bir değer ortaya koyamamaktadır. Tanrı’dan, devletten, toplumdan, ahlaktan gelen bütün değerleri yıkmaya yaratıcılığın ilk şartı olduğunu düşünen ve başkaldırmasını bu noktadan başlatan Nietzsche, olumlu insani değerler ortaya çıkarmaya yönelik ancak bütün değerlerin bir gün muhakkak değersizleşeceğini de düşündüğü için nihilizme ulaşan bir filozoftur. Sade ile başlayan ve Nietzsche ile doruğa ulaşan bu metafizik başkaldırma, Tanrı’nın ölümü ile sonuçlanmış ve başkaldırma artık tarihte devrimler şeklinde gerçekleşmeye başlamıştır.

Metafizik başkaldırma, her şeye izin verecek tarzda sonuçlanıp, başkaldırma, Tanrı’yı yok ettiği için zamana ve tarihe maletmeye başlayınca, yani onu dikey halden çıkarıp yatay hale

getirince, artık yönü değişmiş ve devrimler şeklinde gerçekleşmeye başlamıştır. Öyleyse tarihsel başkaldırmanın kaynağında metafizik başkaldırma bulunmaktadır. Metafizik başkaldırıda düşünce planında bir karşı çıkış söz konusu iken; tarihsel başkaldırı, düşünceden eyleme geçiş ile başlamıştır. Bir bakıma devrimleri sakıncalı ve zararlı hale getiren ve başkaldırıcıyı felsefi olmaktan çıkararak da bu yöndür. Camus, tarihsel başkaldırma başlığı altında siyasal devrimleri ve özellikle de Marksizmi söz konusu eder ve eleştirir.

Camus'ye göre her devrimin özünde özgürlük arayışı vardır. Çünkü özgürlük olmadan adalet, gerçekleştirilmesi imkansız bir ideal olarak kalır. Ama devrimci, adaleti gerçekleştirmek için her yolu denemeye kalkarsa, adaletin temeli olan özgürlük yok edilir ve devrim suçlulukla sonuçlanır. Nitekim Camus'ye göre kral öldüren devrimler, bütün 20. asır devrimleri hep suçlulukla sonuçlanmıştır. Bu noktada Camus'nün üzerinde durduğu konular Saint-Just'un XVI. Louis'yi öldürtmesi, 1789 Fransız Devrimi, Rus teröristleri, Nazizm ve özellikle de Marksizm ile birlikte 1917 Bolşevik Devrimidir. Bu hareketlerden Rus nihilistleri bireysel teröristliğe, faşizm ve komünizm de devlet teröristliğine kapı açmıştır.

Kıbrar Katiller olarak nitelendirilen ve 1878 ile 1905 yılları arasında etkinlik gösteren liseli Rus gençler, eylemlerini ceza ile ödemişler, ancak Rusya'nın kurtuluşu için kendilerini feda etmekten çekinmemişlerdir. Yıldırıncılıkta bireysellikten kolektifliğe doğru geçmekle, öldürmenin boyutlarında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Öldürme suçu bireysel iken, artık bu suç devlete ait olmaya başlamıştır. Çünkü Fransız Devrimi ile başlayan süreç boyunca gerçekleşen bütün devrimler, devletlerin güçlenmesiyle sonuçlanmıştır. Güçlenen bu devletlerde iki türlü yıldırıncılık ve adam öldürme eyleminin gerçekleştiğini ifade eden Camus, faşizm ve nazizmi irrasyonel devlet teröristliğini, komünizmi de rasyonel devlet teröristliği olarak nitelendirir. Ancak Camus, Mussolini ve Hitler'in yaptıklarını, onlar sadece irrasyonel olanı tanrılaştırdıkları için devrim olarak nitelendirmek istemez. Ancak O, başkaldırma ile faşizm ve nazizm arasında, hareket noktaları açısından bir benzerlik bulur. Çünkü bunların hepsi, dünyanın hiçbir anlamı olmadığı görüşünden hareket etmişlerdir ama sonuçları birbirinden farklı olmuştur. Faşizm için tarih, anlamsız ve gücün rastlantısından ibaret olduğu için ya da "yaban gücün rahatça at koşturabileceği bir yer" olduğu için irrasyonel devlet terörüne ulaşmıştır. Ahlaki anlamda da vardıkları yer, nihilizmdir.

Camus'ye göre Marksizmin ortaya çıkardığı devletin terörü, rasyonel bir devlet terörüdür. Camus için Marksizmde hem bir iç çelişki vardır hem de Marksizmin söyledikleriyle toplumsal gelişmeler birbirine uymamaktadır. Tarihsel diyalektik, tarihsel bir gerekliliktir ve anlamsız bir fikirdir. Bu fikrin sonucu, Tanrısız ama içinde insanın tanrılaştırıldığı bir cennettir. Bu cennet, "sadıklarından kör bir inanç isteyen ve onu terörle herkese zorla kabul ettiren, kabul edilemez bir şeydir." Çünkü cenneti kurmak ve kehanetin gerçekleşmesini sağlamak için her yol mübahtır. "Ne olursa olsun, burjuva sınıfı silinince, proletarya, üretim gelişmesinin mantığına uygun olarak üretimin doruğunda evrensel insanın saltanatını kurar. Bu iş diktatörlük yoluyla olmuş, şiddet yoluyla olmuş, ne çıkar." Marks emeği, insan onurunu yüceltmek, ayrıcalıklılara ayrıcalıklarının sürekli olmadığını hatırlatmak bakımlarından olumlu yönleri sahip olmakla birlikte, onun takipçilerinde bu değerlerin bulunmadığını düşünen Camus, Bolşevik Devrimi'nin, adaleti sağlamak adına özgürlükleri ve adaleti yok ettiğini ve adam öldürmeyle sonuçlandığını düşünür. Ona göre Marksizm, iddia edildiği gibi bilimsel değil, ütopyacıdır ve kehaneti de gerçekleşmemiştir. Söz konusu edilen devrimlerin hiçbirisi, Camus'ye göre başkaldırma değildir. Çünkü "başkaldırma birlik ister, tarihsel devrim de tümlük. Birincisi bir evet'e dayanan hayır'dan yola çıkar, ikincisi salt yoksamaktan yola çıkarak çağların sonuna atılmış bir evet'i yaratabilmek için bütün kölelikleri bağrına basar. Biri yaratıcıdır, öteki yoksayıcı. Birincisi gittikçe daha çok var

olmak için yaratmaya adanmıştır, ikincisi gittikçe daha çok yoksaymak için üretmek zorundadır.” Yapılması gereken şey, başkaldırmanın ilkelerine bağlı kalarak, yanlış yollara sapmış başkaldırı örnekleri olan devrimlerden vazgeçerek gerçek başkaldırma düşüncesinin ortaya konulmasıdır.

Başkaldırma ile sanatı aynı noktada birleştiren Camus, başkaldırmanın özünün ne olduğu konusunda sanata başvurur ve gerçek başkaldırımı sanatta bulur. Çünkü başkaldırmanın kuralı, sanat yaratımında kendini gösterir. Sanat yaratımı, ölmek ve öldürmek yerine yaşamamız ve yaşatmamız gerektiğini söyler. Biçimsel ve bir ideolojinin hizmetine girmiş sanatı eleştiren Camus, Sisifos Efsanesi’nde saçma bir kahraman olarak ortaya koyduğu fatihi artık sanatçının karşısına koyar. Çünkü günümüzde savaş, sanatçılarla fatihler arasındadır. Zira günümüzde fatihın başkaldırısı, köle-efendi dünyası yaratırken; sanatçının başkaldırısı, diri bir çatışma ve anlaşma dünyasında başkaldırmanın ruhuna uygun kalabilmiştir. Sanat, tek ile evrenseli uzlaştırmaya çalışır ve bu suretle hem gerçeğe bağlı kalır hem de onun üzerine yükselmeye çalışır. Başkaldırın sanat, saçmadan hareket eder, onu onaylar ama adaletsizliğin yerine adaleti, kötülüğün yerine iyiliği, düzensizliğin yerine düzeni koymaya çalışır. İşte bu çaba, sanatçının başkaldırmasıdır ve sanatçı bu başkaldırıda denge ve uyum arar. Öyleyse sanat, dünyayı ne bütünüyle ret ne de bütünüyle kabul eder. Sanatçının özgürlüğü bu noktadadır. Çünkü o, yeni bir dünya yaratabilmek için özgür olmak zorundadır. Bu özgürlük sayesinde hayat ve kader bizi nasıl yargılıyorsa, biz de hayatı ve kaderi yargılayabilir, sonuna kadar yaşayabileceğimiz bir hayat ve kader inşa edebiliriz. Sanatlar içerisinde bu işi en iyi yapabilen, Camus’ye göre romandır. Çünkü “roman dünyası, dünyamızın insanın derin arzusuna göre düzeltilmesinden başka bir şey değildir.” Veba, bunun en iyi örneklerinden biridir. Kötülüğün ve adaletsizliğin bütünüyle ortadan kaldırılamayacağını, görünüşte yok edilen kötülüğün, Veba’daki mikrobun bir gün tekrar ortaya çıkacağını bilerek, dolayısıyla tam bir kurtuluştan ümidi keserek ama yine de şimdide mümkün olanı yapmak, eğer kurtuluş başkalarının ölümünde ise bu kurtuluşu reddetmek, tek başına mutlu olmayı utanılacak bir şey kabul etmek, başkalarının hayatını almak yerine kendi hayatını seve seve vermek, işte bütün bunlar, Camus’nün bize açtığı ufuklardır. Bu ufuklar saçma insana, aşkı, asaleti ve dayanışmayı öğütler. Öyleyse başkaldırı, ölçü ve denge üzerine oturan ve sınırlarının ötesine geçmeyen bir tutum olmalıdır.

Camus’nün düşüncesi, gerek tarih planında gerekse doğa planında ölçü ve dengeyi yeğleyen bir düşünceyle sonuçlanır. Bu düşünce Camus’de tam anlamıyla belirgin hale getirilememekle birlikte, Onun kullandığı ölçünün tanrıçası, ölçüsüzlüklerle mücadele eden Némésis’ten başka bir kahraman değildir. Ölçü ve dengeyi gördüğümüz yer doğadır. Toplumsal hayat için teklifi ise, sendikacılık ve federalizmdir. Ama asıl olarak Camus’nün aşkı, stoik bir aşktır ve tarihteki ve Avrupa’daki kötülüktense; doğanın ve Akdeniz’in güzelliği, Camus’nün tercihidir.

Camus’nün üzerinde durduğu konular ve onlara yaklaşma biçimi dikkate alındığında, onun meslekten bir filozof olarak adlandırılması mümkün değildir. Ancak kendisi bir varoluşçu olduğunu reddetse de, varoluşçu çizgide bir sanatçı-filozof tanımlaması, Camus için en doğru adlandırma olacaktır.

KAYNAKLAR

Camus, Albert. **Le Mythe de Sisyphe**, Paris: Gallimard, 1942.(Tahsin Yücel’in çevirisi, Adam Yayınlarından 1990’da Yayınlandı.)

-----, **La Pest**, Paris: Gallimard, 1947. (Nihal Önal’un çevirisi, Altın Kitaplar Yayınevinden 1985’te yayınlanmıştır.)

- **Yabancı**, çev., Nihal Önal, İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- **Tersi ve Yüzü**, çev., Tahsin Yücel, İstanbul: Can Yayınları, 1991.
- **Başkaldıran İnsan**, çev., Tahsin Yücel, Ankara: V Yayınları, 1990.
- Brisville, Jean-Claude. **Camus**, Paris: Gallimard, 1958.
- Lebesque, Morvan. **Camus par Lui-Même**, Paris: Éditions du Seuil, 1963.
- De Luppé, Robert. **Albert Camus**, Paris: Éditions Universitaire, 1960.
- Cruickshank, John. **Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı**, çev., Rasih Güran, İstanbul: De Yayınevi, 1965.
- Gündoğan, Ali Osman. **Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi**, İstanbul: Birey Yayınları, 1997.
- Camus, Sartre, Jeanson. **Sartre-Camus Çatışması**, çev., Bertan Onaran, İstanbul: İzlem Yayınevi, 1965.